

POD VÁNOČNÍM STROMKEM - výstava betlému v Jilemnici

Jesličky, nejpoetičtější základ každého betlému, tři lidské postavičky s oslíkem, na které se každý z nás dívali očima dítěte, jeden ze symbolů míru, štěstí a spokojenosti.

Petr usne, sotva lehne;
sotva usne, sen se zvedne;
náhle svitlo po krajině
a tak jasno jako ve dne.

Petr celý vyjevený,
rodinu zří v prosté stáji,
dítě zrovna sluncem září –
v Petrovi až dech se tají.

Vzduch je plný andělíčků,
třpytí se a křídly šumí,
každý zpívá haleluja,
krásné, jak jen anděl umí.

Jan Neruda

JE-LI PRÁVĚ JARO a letos poprvé jste otevřeli dokořán okna, abyste se zhluboka nadýchlí vlahého vzduchu s vůní prvních květů, nebo je červenec a vy se chystáte k Máchovu jezeru, otočte, prosím, tenhle list a vraťte se k němu později. Až klesne rtuť v teploměru pod nulu, až to okno opět zavřete a navíc utěsníte a zatopíte si v kamnech. Až odhrnete záclonu a za sklem bude poletovat sníh a ukládat se na římsu, potom si sedněte do křesla a znovu nalistujte tento titulek.

Přiblížily se totiž Vánoce

Prastarý pohanský zvyk slavení zimního slunovratu. Julius Lips vypráví, jak se Navahové (indiánský kmen žijící v jihozápadní části USA) před zimním slunovratem domnívají, že je slunce unaveno, a snaží se obnovit jeho sílu zapalováním magických hranic na začátku noci a udržují pak oheň až do svítání. Účastníci obřadu se nazývají „putující slunce“, jsou pomalováni bílou barvou a v ruce mají taneční hole ozdobené peřím.

Stromy jsou prý domovem nadpřirozených bytostí. Někdy si spolu vyprávějí. Slyšíte? Jmelí má tajemnou moc. Jednak objektivně, neboť léčí zvýšený krevní tlak a jednak ho Keltové — rovněž za zimního slunovratu — řezali se stromů tak, aby ani jediná bobulka nespadla na zem, aby neztratilo svoji kouzelnou sílu. Věřili, že duchové stromu se před opadáváním listů stěhují do jmelí, které se zelená i v zimě.

Vánoční stromek

Vypráví se, že v Číně zářil, ověšen svítilnami a umělými květy, již ve třetím století před naším letopočtem. O prvním evropském vánočním stromku se zmiňuje starofrancouzská píseň ze 13. století. Byl to strom se třpytícími se světly a pod jeho vrcholkem bylo zavěšeno děťátko představující Ježíška; strom zpodobňoval lidstvo, svíčky stojící svisle lidi dobré a svíčky nakloněné lidi zlé.

Zvyk stavět stromy na vyvýšená místa pronikl do středověkých her, pořádaných v alsaském Štrasburku, jež se pak staly propagátory vánočního stromu mezi lidem. Podle účet-ních knih města Schlettstadtu byly hajným v Kintzheimském lese v roce 1556 vyplaceny čtyři šilinky za řezání a hlídání vánočních stromků. A před nedávnem zvýšila městská rada v Bonnu nájemné za místa, kde se prodávají vánoční stromky, o 200 procent. Navíc nařídila, že prodavači musí ručit za to, že nebudou poškozeny pískovcové dlaždice na náměstí. Dlaždice byly totiž položeny při návštěvě anglické královny a jsou velmi choulostivé. Nakonec městská rada nařídila, že se stromky musí prodávat na kobercích. Prodavači to sice zprvu pokládali za vtip, ale nakonec museli stromky opravdu podložit vyřazenými koberci a jinými textiliemi.

Betlém

Celý svět se v pokoře obdivoval na Světové výstavě v kanadském Montrealu práci třebechovického rolníka Josefa Probošta a lidového řezbáře Josefa Kapuciána. Železnobrodské muzeum uspořádalo výstavu lidových betlémů ze své oblasti. Některé z nich jsou pravými perlami lidového umění. A to není samozřejmě jenom tady. V 19. století bylo vyřezávání jesliček doplňkovou výrobou v hornických i jiných oblastech (Příbramsko, Klatovsko, Valašsko, Plzeňsko, Třebíčsko) a všude se na tuto dobu naleznou upomínky v podobě překrásných lidových figurek.

Všichni je známe. Každý jsme se dívali okouzlenýma očima svých čtyř či šesti let na betlém pod stromečkem. Vyřezaný, slepený, natištěný, vystříhaný, nakreslený. Na tu pestrou změť postavíček kolem stáje s dítětem, se svítící hvězdou, třemi králi, s palmami, zvířátky a vonícím smrčkem, na kterém planuly barevné svíčky.

Děti Jáchyma Metelky v Jilemnici se dívaly ještě navíc na betlém, který se pohyboval. Jejich otec byl ředitelem dívčí školy a pro svého prvorozeného zhotovil nejprve jesličky se třemi králi a andělem nad střechou, příští vánoce k nim přidal další dva chasníky, ovečky a stromky a potom rok po roce přibývalo dalších figurek a dekorací. Pan ředitel založil pro svůj betlém také muzeum (abychom byli spravedliví, tedy zdaleka ne jenom pro svůj poetický výrobek, ale také pro velké množství cenných exponátů, které dnes muzeum chová).

Jesličky jsou vzácnou památkou z konce 19. století a dokladem lidové tvořivosti, která bohatým /mechanizováním jednotlivých postav představuje jeden z nejlépe zhotovených pohyblivých betlémů v Čechách.

Některé figurky vykonávají několikéré pohyby, zástupy se rozcházejí doleva i doprava. Chasníci představují řemesla, která jsou už zapomenuta, jako např. valchář, který pere vlnu, brusič, řezáč dřeva. Originální postavičkou je i lenoch, převracející se ze strany na stranu. Oči přebíhají z jednoho

pohybu na druhý a znovu se podivují matce, které na zádech poskakuje neposedné dítě, andělovi budícímu spáče, který — jak se zdá — trochu přebíral (to již byly asi děti Jáchyma Metelky starší, takže nebyla obava z nežádoucího napodobování). K chlévu putuje i turista, tři pastýři pohybující hlavou i rukama, kolem ovcí pobíhá pes, zastavuje se a opět se vrací zpět, radní čtou v knihách, do nichž jim přes ramena nakukují sluhové, aby zprávy mohli předat i ostatním. Stoupa neboli záboj, ve které se tluče lněné semeno i lisuje olej, neúnavně pracuje. Na účet dorůstajících dětí padá i sokol, který sice k betlému příliš nepatří, ale zato cvičí pěkně na hrazdě.

Nebeský kůr

Muzikanti hrají tři různé koledy a andělé troubí dvě. Většinu figurek modeloval autor sám, vymýšlel pro ně pohyby a zachytil jejich podobu tak, jak donedávna existovala. Například jeho ponocný troubil ještě za druhé světové války. I ariston si dělal pan ředitel sám, stejně jako miniaturní harmonium. Pohyblivé figurky vyřezával, ostatní, vyplňující prostor, přikupoval. Celý betlém pohánějí čtyři hodinové stroje.

„Ach ano, tahle figurka je porouchaná,“ povzdychl si můj průvodce. „Musíme počkat, až opět přijedou na dovolenou vnuci ředitele Metelky: rektor Palackého university v Olomouci a profesor matematiky na Vysoké škole textilní v Liberci. Ti jediní totiž betlém dovedou opravit.“

Zakrátko se opět rozzáří svíčky na vánočním stromku. Uvnitř bytů, uvnitř chat, v chalupách i chaloupkách. Rozzáří se i před nimi, na zahrádkách i chodničkách, zapadané pravým sněhem. Rozzáří se po širém světě a lidé budou vzpomínat a budou dobří. Alespoň ten jeden den, ale i to je dobré. A děti budou rozšířenýma očima hltat tu všechnu krásu, která je bude pak provázet jako vzpomínka celým životem. Mimochodem — máte doma betlém?

Ariston — hrací strojek.

Betlém — výtvarné zobrazení Kristova narození v Betlémě. Vánoční zvyk stavět betlémy je doložen v Itálii již ve 4. století. Do českých zemí se dostal koncem 18. století.

Jáchym Metelka - tvůrce betlému

* 1853

+ 1940

Metelka pocházel ze slavného betlémařského rodu ze Sklenařic. Jeho tatínek Jáchym a bratr Václav vytvořili betlém, který teď vlastní Severočeské muzeum v Liberci. Betlém Metelkova bratrance Jana zdobí muzeum ve Vysokém nad Jizerou.

Tvůrce jilemnického betléma se narodil před 140 lety ve Sklenařicích jako syn tamějšího sedláka – rovněž Jáchyma Metelky. Tento horský písmák sbíral za pomoci vesnického učitele Matěje Hájka sklenařické koledy, a tak se vlastně uchovala jedna z jejich nejstarších sbírek, kterou roku 1939 použil ve své knize krkonošských koled i Josef Horák. V tomto rozvětveném rodě se pilně stavěly betlémy. Metelkův syn “nepadl daleko od stromu”. Je rovněž tvůrcem mechanického betlému, který od roku 1913 svou poetickou krásou okouzluje jilemnické diváky, a to nejen v čase vánočním. V Jilemnici Jáchym Metelka působil 42 let jako učitel a později ředitel dívčí školy, ale také jako pracovník v kultuře, muzikant a včelař. Stál u zrodu jilemnického muzea.

Metelka byl klasický krkonošský písmák, muzikant nebo včelař. V Jilemnici založil se svými přáteli muzeum. Zároveň proslul jako technicky neobyčejně nadaný člověk. Sestrojil řadu školních pomůcek. Na Jubilejní zemské výstavě v roce 1891 obdržel cenu za model „života ve včelím oulu“.

Metelka si udělal také vlastní harmonium. Vymyslel školní tabuli, jež se sama otáčela. Stačilo, když učitel šlápl na knoflík.

K jedinečnosti Metelkova betlému pomohlo, že ze školy znal dokonale dětskou duši. Jeho žáci ho milovali. Metelka se s betlémem piplal celých třicet let. Své geniální dílo dodělal v roce 1913. O sto let později spouští muzeum betlém nejméně pětkrát denně. Zdá se neuvěřitelné, že i při takovém zatížení funguje bez generální rekonstrukce a stačí mu drobné opravy a pravidelná údržba. Metelka sice svůj betlém umístil klasicky do Palestiny, ale nezapomněl ani na krkonošské stráně. Na jedné z nich se převaluje z boku na břicho lenoch, pod druhou naopak dělá cvičenec Sokola na hrazdě výmyky.

Ježíšek je v Metelkově betlému úplně dole a král Herodes lomí rukama úplně nahoře. Když se ale na betlém díváte, jesličky k sobě máte nejbližší. Metelka tak říká, že se Ježíšek narodil pro všechny lidi bez rozdílu. Zatímco světská moc je stejně jako Herodes vzdálená a pomíjivá.

Dochovaly se i zlomky z plánů Metelkova betléma a autorovy poznámky jako například „poněkud

složité, zjednoduš“.

Dokud ještě Metelka žil, schraňoval svůj betlém doma. Občas k němu před Vánoci vodil děti. Ale to musely být ve škole hodné. 😊

Zatímco dnešní učitel by pro práci na velkolepém betlému stěží našel čas, Metelku jeho nedostatek nesoužil.

Učitelé a řídící učitelé se počítali mezi vyšší vrstvy obyvatelstva. Starší učitel dostával za Rakouska-Uherska mzdu asi šestnáct set korun a řídící učitel ještě víc. Služby a obchod byly dokonalé a řemeslníci udělali za lidi věci, nad nimiž současníci ztrácejí spoustu času. Metelka si je mohl dovolit zaplatit.

Pro srovnání - půllitr piva vyšel před sto lety na 17 haléřů a čtvrt kila másla na 30 haléřů. Když bychom platy učitelů přepočítávali na piva, pak by nyní museli brát měsíčně zhruba 200 tisíc korun, aby se vyrovnali svým kolegům z éry před první světovou válkou. V přepočtu na máslo inkasovali učitelé z Rakouska-Uherska dnešních 160 tisíc korun.

Kde najdete?

Souřadnice GPS: [50.610510, 15.504697](#) - Google

[50.610510, 15.504697](#) - Seznam

Důležité informace

Stránky Jilemnického muzea - <http://www.kmjilemnice.cz/>

Otevírací doba	Vstupné
Celoročně: úterý - neděle 8-12 a 13-16 hodin, v červenci a srpnu do 17 hodin	80,- Kč - děti, studenti a důchodci 40,- Kč; rodinné vstupné 180,- Kč

Mechanický betlém Jáchyma Metelky se předvádí vždy v 9.00, 10.00 v 11.15, 14.00 a 15.30 hodin. Skupinám nad 20 osob betlém předvedou i mimo vyznačenou dobu. Při vyšší návštěvnosti se betlém předvádí častěji!

From:

<https://cesty.in/> - Cestovatelské stránky

Permanent link:

https://cesty.in/betlem_v_krkonoskem_muzeum_v_jilemnicich?rev=1440781378

Last update: 2020/10/09 23:11

